

Неля Петрівна Сірант,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри початкової та дошкільної освіти
Львівського національного університету
імені Івана Франка,
м. Львів, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8075-1511>

УДК 373.3.091

DOI [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-1\(80\)-41-44](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-1(80)-41-44)

ВИХОВАННЯ ПРАЦЬОВИТОСТІ: ЗАПОРУКА УСПІШНОСТІ ДИТИНИ

Анотація.

У статті висвітлено особливості працелюбності дитини та вплив цієї якості на розвиток особистості. Визначено головні характеристики трудового виховання в сім'ї, проаналізовано особливості організації працелюбності як у сім'ї, так і в закладі початкової освіти. Досліджено, що в період праці у дітей формується позитивне ставлення до життя. Зазначено, що під час спільної роботи у них формується бажання допомагати один одному, удосконалювати себе, відчувати, що вони приносять комусь радість. Це забезпечує впевненість у власних силах, сприяє формуванню духовно-вольових якостей, що потрібні дитині для кращого навчання.

Ключові слова: працелюбність; трудове виховання; самовиховання; праця на природі; доручення; чергування.

Виховання працєвитості постає одним із найважливіших завдань виховання молодого покоління.

Вагомість праці для розвитку індивіда визначено усіма сферами діяльності. Людська праця, окрім призначення, матеріалізує пізнання людством фактів, законів, властивостей та умов буття предметів. Умови праці також мають бути вподобані людством. Предмет та умови праці виступають найвпливовішою криницею знань щодо істотної частини оточуючої дійсності. Відповідний багаж є визначальною структурою у світобаченні людства. Для тріумфальної реалізації трудової діяльності необхідною постає участь особистості індивідуума: його психологічні процеси, стани та властивості. За сприянням психічного процесу, зокрема, дитина зорієнтована до умов праці, творить мету, коригує напрям діяльності [6, с. 142].

У різноманітних дитячих трудових об'єднаннях працєвитість має колективний характер, а її формування безпосередньо пов'язано з включенням дитини до широкої та складної системи виробничих, моральних та міжособистісних відносин.

Включення дитини до колективної праці допомагає їй засвоювати вищезазначені відносини, перетворювати їх із зовнішніх у внутрішні. Це здійснюється під впливом панівних норм поведінки та суспільних поглядів шляхом організації взаємодопомоги, взаємної вимогливості та дій, що належать до соціально-психологічних фе-

номенів, як внутрішньо групова навіюваність, змагання. Важливою похідною цих соціально-психологічних чинників постає формування відповідальності за результати праці колективу.

Труднощам виховання працєвитості у дітей у контексті сім'ї значну увагу приділяв видатний педагог А. Макаренко. У статті «Виховання в праці» детально проаналізовано структуру та вплив трудового виховання у сім'ї: «Головне, на що мають звернути увагу батьки, це щоб ваша дитина була в осередку трудового колективу, адже там її значення буде залежати від того, наскільки дитина буде здатна брати участь у суспільній праці, наскільки вона підготовлена до такого життя. А від цього буде залежати також її благоустрій і духовний рівень її життя» [5, с. 388–389].

Ще однією важливою проблемою у контексті працєвитості, яку розглядають в системі НУШ, є вплив на формування особистості дитини з особливими потребами. На цьому неодноразово наголошував Ю. Руденко. Він підкреслював, що вагомою продуктивною та дієвою конфігурацією впливу на дитину виступає трудова діяльність, яку легко організувати. У ході трудової діяльності у дітей з особливими потребами виникають спрямовані способи роботи, що відіграють вагомую функцію у суцільному їх розвитку [7, с. 328].

У ході спеціального впорядкованого трудового виховання індивід поетапно вдосконалюється. Окрім того, участь дітей із особливими потребами в суспільно добродійній і продуктивній праці

приносить їм задоволення. Їх тішить і сам процес будь-якої праці, а також її наслідок. Це має грандіозне значення щодо піднесення не лише пізнавальних, а й фахових зацікавленостей. Праця, яка забезпечує чуттєве й емоційне задоволення вихованцям, поглиблює дитячу зацікавленість, робить дитину більш організованою, витривалою, стійкою.

Сучасна школа має чималий досвід у цій відповідальній справі. Багато педагогів вітчизняних шкіл провадить важку роботу з виховання у здобувачів любові як до інтелектуальної, так і до фізичної праці. Останніми роками у педагогічній літературі активно почали з'являтися публікації, які присвячені обговоренню питання трудового виховання. У згаданих публікаціях питанню працьовитості приділяється значна увага. Однак досить мало статей присвячено вихованню в дітей любові до праці як невід'ємної якості майбутньої дорослої людини. Таким чином, зауважимо, що питання про шлях формування працьовитості у дітей в літературі висвітлено недостатньо.

Досліджуючи це питання, ми: вивчали досвід педагогів м. Львів; спостерігали за дітьми під час уроків, на перервах, під час виконання ними громадських обов'язків; проводили індивідуальні бесіди, присвячені визначенню їх ставлення до праці; вивчали умови життя в сім'ї і разом із педагогами застосовували різні форми індивідуального підходу до окремих здобувачів, які не виявляли належної старанності у виконанні шкільних завдань.

Отримані нами дані показують, що у формуванні працьовитості у здобувачів початкової освіти важливе значення має безпосередня підготовка дітей до праці в контексті сім'ї.

Заклади освіти поступово формують у дітей засади суспільного ставлення до праці. Починаючи з нескладних трудових процесів з самообслуговування, вони виховують у малят любов до роботи, бажання працювати в колективі. Сім'я надає можливість спостерігати, як батьки, старші брати та сестри беруть участь у розбудові суспільства, що оточує дітей пошаною та повагою. У дітей досить рано з'являється прагнення допомагати дорослим, брати участь у домашніх справах. Так, більшість вітчизняних сімей починає привчати дітей до праці змалечку [8, с. 147–156].

Діти, які вступають до закладу освіти з чітко вираженим прагненням до праці чи навчальної діяльності, з першого ж дня перебування в класі стають уважними, дисциплінованими та працьовитими учнями. Вони серйозно й відповідально ставляться до шкільних занять. На уроках такі діти уважні та зосереджені. Відповідно до характеристики педагогів, вони зазвичай не відзначаються особливими здібностями до навчання, однак завдяки своїй наполегливості досягають високого рівня з усіх галузей знань. Їхні зошити

можуть слугувати за взірець. Вони по декілька разів перечитують і розповідають собі задані домашнє завдання, а вимоги педагогів завжди виконують точно і акуратно. Також такі діти акуратні та старанні не тільки в школі, а й удома.

У процесі нашого дослідження ми спостерігали за сім'єю, де батько і мати багато працюють і не мають можливості приділяти дуже багато часу дітям. Вони привчили дитину змалечку до роботи, і сьогодні, за словами мами, дитині «ніколи й нічого не потрібно говорити чи нагадувати, вона все робить сама». Протягом усього періоду спостереження (упродовж трьох років) дитина показувала себе дуже працьовитою. Завдяки старанності, дитина досягає високого рівня знань. Вона завжди готова до відповіді та завжди відповідає правильно. Кожного року дитина переходить із класу в клас з високим рівнем знань. Усі уроки та громадські обов'язки вона виконує досить сумлінно, з цілковитою відповідальністю. Дитина входить до активу закладу освіти і доручені їй учнівським колективом завдання виконує швидко (не відкладає до нових віників). Удома вона читає багато художніх творів, що на сьогодні – рідкість. Такі діти не лише в закладі освіти є зразковими учнями, а й вдома допомагає батькам.

Якщо дітей в контексті сім'ї не залучають до трудової діяльності, до домашніх справ, то й готовність до навчання буває у них менше виражена. Використовуючи наявний і у цих дітей інтерес до закладу освіти, встановлюючи тісний контакт з батьками, досвідчені педагоги поступово включають своїх вихованців у навчальну діяльність [1, с. 84].

Найбільш яскравим виявленням працьовитості в закладі початкової освіти є старанність, яка починається в дитини з перших днів їхнього шкільного життя. Вона виявляється в реальному ставленні до вимог педагога, в особливій акуратності, з якою дитина виконує всі завдання, у точному і строгому дотриманні правил поведінки.

Важливу роль у формуванні старанності у дітей відіграє їх любов до шкільної роботи, усвідомлення її важливості, зацікавленість, а також інші мотиви навчання. Щоб сформувані у дітей працьовитість, потрібно виховувати у них ці мотиви. У своїй первісній формі вони здебільшого ще не досить глибокі та недостатньо усвідомлені дитиною. Однак і в такій формі вони є рушійною силою, що спонукає дитину докладати зусилля, виявляти наполегливість, а також сприяє виробленню інших вольових якостей, які охоплює працьовитість. За умов належного виховання в закладі освіти та сім'ї ці мотиви стають дедалі більш стійкими [3, с. 128].

Трохи старші діти (учні 3–4-х класів) вже більш глибоко усвідомлюють суспільне значення трудової діяльності. Живий інтерес до знань, книг і занять зміцнює старанність дітей у на-

вчальній роботі. У формуванні працьовитості особливо важливе значення має виховання в дитини різних мотивів навчання. Суспільні мотиви виявляються зокрема у палкому бажанні дітей скоріше стати дорослими, з огляду на що, вони активно включаються в громадське життя школи, стараються добре вчитися та бути дисциплінованими. Зустрічаються і такі випадки, коли головним мотивом навчання деяких старших дітей є прагнення отримати високі бали, нагороду, похвалу тощо. Виховна робота педагога в такому разі має бути спрямована на розвиток у дітей особливих інтересів у поєднанні з громадськими, з інтересами класу тощо. Завдяки цьому позитивні бали не стають для дитини самоціллю, адже її цікавлять більш широкі пізнавальні та громадські інтереси. Усвідомлення дітьми значення навчальної програми виховання у них пізнавальних і громадських мотивів навчання постає важливою передумовою формування працьовитості дітей.

Однак усвідомлення дітьми значення навчальної праці само собою ще не забезпечує старанності. Другою, не менш важливою передумовою формування старанності та працездатності є участь дітей у системному виконанні завдань, які ставить перед ними заклад освіти. Працьовитість формується в процесі правильно організованої навчальної діяльності дитини. Успішне формування залежить від учителя, від його педагогічної майстерності та досягається через організованість роботи класу, систематичне виконання учнями завдань, активну участь всіх дітей у роботі, ділову атмосферу на уроках, а також успіхи в навчанні окремих дітей і класу загалом.

Наші педагоги створюють ці необхідні умови на уроках. Учителі майстерно створюють обстановку класу, зацікавлюють дітей змістом уроків, включаючи всіх дітей у спільну навчальну роботу досягають гарних результатів у вихованні працьовитості в учнів.

Вагоме значення для виховання у дітей працьовитості має організація дружнього товариського класу. Учитель допомагає кожній дитині усвідомити власні обов'язки. Спільні трудові зусилля сприяють формуванню правильних взаємин між дітьми, дають їм змогу відчути радість колективної праці. Спільна думка класу допомагає кожній дитині виробити свідоме ставлення до своїх обов'язків і почуття відповідальності за їх виконання, яке також має важливе значення.

Передумовою формування працьовитості в дітей є також вироблення у них уважності, наполегливості, уміння ставити перед собою певні цілі, а також уміння долати труднощі.

Досвідчені педагоги особливого значення надають вихованню цих якостей в дитини. Вони, з метою виховання уважності у дітей на уроках застосовують низку прийомів, зокрема взаємоперевірку учнями зошитів. Так, після виконання письмової

роботи педагоги пропонують учням-сусідам обмінятися зошитами та перевірити, чи немає в них помилок. У такий спосіб вони привчають усіх дітей у класі бути зосередженими. Деякі вчителі, дбаючи про виховання наполегливості у дітей, конкретно визначають хиби, що є в роботах з мови, математики, малювання в окремих учнів, і спонукають останніх додатково попрацювати, щоб ці роботи могли отримати високі бали.

У формуванні працьовитості важливу роль відіграє виховання у дітей упевненості у власних силах. Досвідчені педагоги вдумливим індивідуальним підходом до учнів зміцнюють їх віру у власні сили, слушно вбачаючи в ній необхідну передумову успішного навчання.

Іноді батьки своїм невмілим підходом до дітей породжують у них невпевненість у власних силах. У цьому контексті важливу роль у вихованні працьовитості у дітей відіграє вмілий, тісний контакт вчителя з батьками. Більшість працьовитих дітей своє позитивне ставлення до школи поєднує зі ставленням батьків до виховання дітей закладом освіти. Однак іноді буває, що діти, старанні та дисципліновані в школі, проте зовсім по-іншому поведуться вдома. Найчастіше вони або не мають жодних обов'язків вдома або уникають їх виконання. Унаслідок цього працьовитість цих дітей під впливом родини не зміцнюється, а навпаки – послаблюється [4, с. 202–207].

Факти засвідчують, що навіть висококультурна сім'я, якщо вона неправильно виховує в трудовому питанні свою дитину, не створює сприятливих передумов до виховання її працьовитості в навчальній роботі. Сім'я ще до початку шкільного навчання дитини має прищеплювати їй працьовитість у домашній атмосфері. Навіть тоді, коли є всі можливості обійтися без будь-якої участі дітей у домашній праці, батьки повинні виділити їм певні обов'язки на допомогу дорослим.

У нашій статті ми розглянули лише деякі питання виховання працьовитості. Працьовитість є дуже складною властивістю і виховання її у дітей передбачає вироблення низки якостей, що пов'язані із загальним формуванням молоді особистості. Працьовита дитина – це дитина, яка усвідомлює суспільне значення навчальної й іншої праці, цікавиться нею, уміє долати труднощі на шляху до здійснення поставленої мети, впевнена у своїх силах, уважно виконує завдання і завдяки цьому стає успішною [2, с. 28–31].

Підбиваючи підсумки, можемо стверджувати, що важливу роль у вихованні працьовитості відіграє індивідуальний підхід до дітей. Без нього навіть після чотирьох років навчання в закладі початкової освіти деякі діти все одно залишаються недостатньо старанними. З такими дітьми потрібна особлива індивідуальна робота, окрім тієї, яку вчитель проводить у звичайних класних умовах. Знання вчителями індивідуальних

особливостей дітей, постійне керівництво кожною дитиною, враховуючи її особливостей поряд із необхідною вимогливістю забезпечує виховання і в цих дітей уміння працювати. Значну роль у цьому контексті відіграє і приклад самого вчителя, його ставлення до роботи, його працьовитість, яка є для дітей зразком для наслідування.

Використані літературні джерела

1. Барна М.М., Гриза Л.С. Інформаційно-методичні матеріали для організації роботи з батьками. Львів : ЛОІППО, 2019. 84 с.
2. Дупак Н. Передумови виховання в учнів культури праці. *Рідна школа*. 2019. № 2. С. 28–31.
3. Кононко Е.Л. Трудовое воспитание детей в семье. Київ : Рад. шк., 1988. – 128 с.
4. Лось А. Як виховати працелюбну людину. *Початкова освіта*. 2017. № 10. С. 202–207.
5. Макаренко А.С. Виховання в праці. Твори: у 7-ми т. Т. 4. С. 388–389.
6. Проколієнко Л.М., Ніколаєнко Д.Ф. Сімейне виховання. Київ : Освіта, 2011. 142 с.
7. Руденко Ю. Основи сучасного українського виховання. Київ : Вид-во ім. О. Теліги, 2003. 328 с.
8. Семенов О. Родинні виховні традиції як засіб формування особистості майбутнього вчителя. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 2. С. 147–156.

References

1. Barna, M.M., & Hryza, L.S. (2019). *Informatsijno-metodychni materialy dlja orhanizatsii roboty z batkamy*. [Information and methodical materials for the organization of work with parents]. Lviv.
2. Dupak, N. (2019). *Peredumovy vykhovannia v uchniv kultury pratsi* [Prerequisites for educating students in the culture of labor]. *Ridna shkola – Native school*. 2, P. 28–31.
3. Kononko, E.L. (1988) *Trudovoe vospytanye detej v sem'e*. [Labor education of children in the family]. Kyiv.
4. Los, A. (2017). *Yak vykhovaty pratseliubnu liudynu* [How to raise a hardworking person]. *Pochatkova osvita – Primary education*. 10, P. 202–207.
5. Makarenko, A.S. *Vykhovannia v pratsi* [Education at work]. 4, P. 388–389.
6. Prokoliienko, L.M., & Nikolaienko, D.F. (2011). *Simejne vykhovannia* [Family upbringing]. Kyiv.
7. Rudenko, Yu. (2003). *Osnovy suchasnoho ukrain-skoho vykhovannia* [Fundamentals of modern Ukrainian education]. Kyiv.

8. Semenoh, O. (1997). Rodynni vykhovni tradytsii iak zasib formuvannia osobystosti majbutn'oho vchytelia [Family educational traditions as a means of shaping the personality of the future teacher]. *Pedahohika i psykholohiia – Pedagogy and psychology*. 2, P. 147–156.

Sirant Nelia. Education of Diligence: Guarantee of the Child's Success.

Summary.

The article highlights the peculiarities of the child's work-loveliness and its impact on personality development. The main characteristics of labor education in the family are determined; the peculiarities of the organization work-loveliness both in the family and in the primary education institution are analyzed. It is investigated that during the period of work children form a positive attitude to the surrounding life. It is noted that when working together they form a desire to help each other; improve themselves, feel that they bring someone joy, and this is confidence in their strength, respectively, formed a spiritual and volitional quality, which is very necessary for better learning.

It is important to note that the family is the center of children's diligence. Over the centuries, folk pedagogy has created its own rather streamlined and multifaceted systematic nature of the diligence of children in the family.

Social changes in Ukraine have caused the emergence of the State Standard of Education "Technology". Along with other educational sectors it is aimed at achieving the goals of intellectual and physical development, internal and aesthetic education of applicants, and the formation of their vision as a whole. This is achieved due to peculiarities of the content of the industry, the inherent features of which are: 1) their own orientation, aimed at creating the development of creative endeavors and creative search for a person; 2) mental accumulation of the full algorithm of diligence of applicants; 3) construction of specific conditions for the reproduction of personal needs of each applicant. It is emphasized that the participation of applicants in the types of work is a fruitful way of their intellectual development; physiologically justified norms of physical activity in the process of practical work improve the overall development of the organism, improve coordination of movements and other sensorimotor qualities of individuals.

Key words: diligence; labor education; self-education; work in nature; assignments; alternation.

Стаття надійшла до редколегії 10 лютого 2021 року